

Elmar Hofman

Hoog van de Toren

History in its own right

History in its own right is een nieuwe en nuttige benadering van de vroege middeleeuwen. Het is echter niet alles goud wat er blinkt. Ook deze aanpak kent zijn problemen. Elmar Hofman wijst in deze Hoog van de Toren op de wetenschappelijke voordelen en de gevaren van deze methode.

De nevel van de donkere eeuwen is lang door historici aangewezen als de broedplaats waar volken, staten en zelfs heel Europa het levenslicht zouden hebben gezien. Boektitels als *The origins of France. From Clovis to the Capetians 500–1000* en *Les Carolingiens. Une famille qui fit l'Europe* illustreren deze benadering. De Franken zouden de stichters van de Franse natie zijn en Karel de Grote was de vader van christelijk Europa. In deze vorm van geschiedschrijving werden moderne staten geprojecteerd op de vroegmiddeleeuwse volken en politieke eenheden. Historici keken met het heden als uitgangspunt terug naar het verleden. Vanaf het begin van de negentiende eeuw, toen het nationalisme vat begon te krijgen op de geschiedwetenschap, heeft dit paradigma de vroegmiddeleeuwse geschiedenis in een houdgreep gehouden en heeft deze sindsdien nauwelijks laten verslappen. De kracht van deze nationalistische vertelling is zodanig dat het voor velen nog steeds het raamwerk is waar de vroege middeleeuwen in worden geplaatst.

In de eenentwintigste eeuw duiken in de boekenkast van de vroege middeleeuwen werken op als *Europe after Rome* en *The inheritance of Rome*. De titels maken duidelijk dat deze historici niet terugkijken naar het verleden, maar vooruit kijken vanuit het verleden. Niet het huidige Europa is het uitgangspunt om de vroege middeleeuwen te beschrijven, maar het Romeinse rijk. Voor deze historici is het beeld van de vroege middeleeuwen als kinderkamer van nationale staten en de Europese identiteit taboe. Het traditionele paradigma zou nationalistisch, anachronistisch en teleologisch

zijn, en dit heeft verblinding voor de werkelijke verschijnselen van de vroege middeleeuwen tot gevolg. Volgens deze historici moeten we de vroege middeleeuwen op hun eigen merites beoordelen en niet beschrijven met het oog op wat de eeuwen daarna gebeurde: de periode *in its own right*.

History in its own right lijkt een trend te zijn onder vroegmiddeleeuwse historici. Veel moderne geschiedwetenschappers zetten zich af tegen de twintigste eeuwse historici die dachten dat de natiestaat Frankrijk onvermijdelijk voortkwam uit Clovis' heerschappij en dat Karel de Grote als vader van Europa aangeduid kon worden. Nu zou er een betere benadering gehanteerd worden. Zonder zich te laten verblinden door kennis achteraf, schetsen historici een beeld van de vroege middeleeuwen zoals die geweest waren. Ranke kijkt tevreden naar beneden.

Het is ontegenzeggelijk waar dat dit streven grote voordelen met zich meebrengt. Om bijvoorbeeld Dirk I de stichter van Holland te noemen is inderdaad een grove anachronistische bewering die negeert dat de eerste Dirken in de bronnen Friezen genoemd werden, dat Holland als plaatsaanduiding op zijn vroegst in het midden van de elfde eeuw ingang vond en vooral dat op geen enkele wijze vaststond dat het gebied waar Dirk I graaf over was zou uitgroeien tot het latere graafschap Holland. *History in its own right* probeert dergelijke uitspraken te vermijden en lijkt een objectievere geschiedwetenschap te bedrijven die recht doet aan de verschijnselen van die periode zelf.

History in its own right kent echter ook nadelen, zowel met betrekking tot de benadering als het resultaat. Het is evident dat het uitschakelen van kennis achteraf een onhaalbaar streven is. Iedere historicus die over de machtsverhoudingen tussen laat-Merovingische koningen en hofmeiers schrijft, weet dat uiteindelijk hofmeier Pepijn III in 751 het koningschap van Childerik III zou overnemen. Dat het doel om de periode als periode op zich te behandelen zonder kennis achteraf te gebruiken niet haalbaar is, is echter nog geen argument om het niet uit te voeren. Althans niet voor historici, want op dit principe, het benaderen van een verleden dat nooit gekend kan worden, is namelijk de gehele historische wetenschap gebaseerd. De vraag is of het wenselijk is om kennis achteraf uit te schakelen. Kunnen we niet juist door onze afstand van de gebeurtenissen en het waarnemen van gevolgen op de lange termijn beter inzicht krijgen in een periode? Is dat niet de reden dat historisch onderzoek naar zeer recente gebeurtenissen niet mogelijk wordt geacht en journalistiek genoemd wordt? Enerzijds worden

we verblind door kennis achteraf, maar anderzijds laat het juist belangrijke processen in deze eeuwen oplichten.

Vroegmiddeleeuws Europa was een heterogeen samenraapsel van samenlevingen. *History in its own right* wil recht doen aan de verschijnselen in de periode zelf en daarmee ook aan deze regionale verschillen. De historici van deze benadering hekelen vaak de traditionele modellen en generalisaties omdat die niet overeenkomen met de resultaten van hun nieuwe studies en de regionale verschillen negeren. Dit is een goede ontwikkeling, want door dergelijke falsificaties ontwikkelt de geschiedwetenschap zich. Het is dan wel belangrijk dat deze oude generalisaties en modellen vervangen worden door nieuwe. Dat gebeurt echter weinig. Daardoor is het resultaat van *history in its own right* tot nu toe vaak een fragmentatie van het beeld van de vroege middeleeuwen. Raamwerken, generalisaties en modellen doen wellicht geen recht aan de regionale bijzonderheden, maar zijn belangrijk in het overbrengen van een overzichtelijk beeld waardoor niet-historici de vroege middeleeuwen ook kunnen begrijpen. Het feit dat het als onjuist bestempelde nationalistische paradigma nog steeds heerst, toont dit falen om er een helder alternatief beeld tegenover te zetten aan.

Het resultaat van *history in its own right* is vaak een beschrijving. Deze wordt niet in een grotere context van historische processen geplaatst, want dan zou de historicus de periode niet volledig op zijn eigen merites behandelen, maar in verhouding tot de eeuwen daarna. De studies zijn derhalve vaak synchroon en zelden diachroon van karakter. Hoewel deze beschrijvingen zeer correct en gedetailleerd een bepaald onderwerp behandelen, dragen ze weinig bij aan de kennis over het verloop van de geschiedenis. Wat zijn de kenmerkende processen van die periode? Hoe hebben deze de basis gelegd voor latere verschijnselen? Hoe kan het onderzoek helpen de huidige samenlevingen te verklaren?

Als een benadering niet bij kan dragen aan het beantwoorden van dergelijke vragen en interesse de enige legitimatie voor historisch onderzoek lijkt te zijn, wordt de geschiedwetenschap gedegradeerd tot een hobbyïsme waarvan de maatschappelijke financiële bijdragen niet te verantwoorden zijn. Studies naar de vroege middeleeuwen moeten streven naar een heldere verklarende functie voor een groter publiek, willen ze hun bestaansrecht buiten een kleine kring geïnteresseerden behouden. Begrijpelijke verklaringen zijn niet het resultaat van puur beschrijven, maar van generalisaties, modellen en het duiden van diachrone processen.

Hofman

History in its own right is een goed wetenschappelijk uitgangspunt voor de benadering van deze periode. Om echter het maatschappelijk belang van historisch onderzoek naar de vroege middeleeuwen levend te houden, moet deze benadering slechts de basis zijn voor de verlichting van de donkere eeuwen.